

УДК 811.161.2:372.46

О.В. Чупріна

асистент кафедри філології і лінгводидактики

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Ch.m.helen@rambler.ru

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена особливостям розвитку аудіативних умінь дітей молодшого шкільного віку. Розкрито зміст, визначальні риси та напрями аудіювання, а також фактори формування здатності до аудіювання дітьми молодшого шкільного віку. Окреслено особливості технології організації процесу слухання-розуміння на уроках рідної мови в початковій школі.

***Ключові слова:** аудіювання, вид мовленнєвої діяльності, методи навчання аудіювання, система вправ.*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування мовленнєвої особистості молодшого школяра. З огляду на значущість цього завдання у Державному стандарті початкової загальної освіти та навчальній програмі з української мови для 1-4 класів визначено основною змістовою лінією – мовленнєву, яка передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу [1]. З цією метою розвиваються, удосконалюються усі види мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання, письмо. Саме у добукварний і букварний періоди навчання, коли учні ще недостатньо опанували грамоту, вони з допомогою вчителя вчаться сприймати текст на слух – аудіювати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку аудіативних умінь учнів молодшого шкільного віку присвячені роботи М. Вашуленка, І. Гудзик, С. Дубовик, Т. Ладиженської, М. Львова, С. Цінько,

О. Хорошковської та ін. Г. Колосніцина розглядає аудіювання «як динамічну багаторівневу систему перцептивно-мислительної, інтелектуальної, мнемічної діяльності», беручи за одиницю цього виду мовленнєвої діяльності елементарну дію, цілісність якої зумовлена єдністю мотиваційної, цільової та виконавчої сторін» [2: 9]. М. Пентилюк зазначає, що аудіювання – це «сміслові сприймання як усного, так і озвученого писемного мовлення» [3: 26]. І.Гудзик пояснює аудіювання як «складний вид мовленнєвої діяльності, що утворюється з багатьох компонентів чи рівнів» [4: 18]. В. Сатінова розглядає аудіювання як «активний творчий процес, який передбачає вмотивовані дії слухача, спрямовані на сприймання, пізнавання і розуміння реальної дійсності, закодованої засобами мови та існуючої у свідомості мовця» [5: 49]. Отже, термін **«аудіювання»** означає процес слухання та розуміння усних висловлювань, один з видів мовленнєвої діяльності, який обумовлений складністю сприйняття, потребою в одномоментній інтеграції розумових процесів. Серед труднощів, пов'язаних із сприйняттям текстів, дослідники називають тематику тексту, зміст, структуру, стиль, тип та форму викладу (діалогічна чи монологічна), причому діалогічна форма мовлення «приймається легше, ніж монологічна, яка потребує добре розвиненої слухової пам'яті, високого рівня розвитку вірогідного прогнозування, логічного мислення. Для забезпечення ефективності процесу аудіювання необхідно розвивати у дітей увагу, пам'ять і уяву. Механізм аудіювання передбачає сприймання потоку звуків і розпізнавання в ньому слів, речень, абзаців, усвідомлення змісту почутого. Існують такі основні форми аудіювання: аудіювання мовлення співрозмовника у процесі діалогу; аудіювання монологічного або діалогічного мовлення інших людей. У різноманітних життєвих ситуаціях ці форми часто поєднуються, переходять одна в одну.

Мета статті - розкрити зміст, визначальні риси та напрями аудіювання, а також фактори формування здатності до аудіювання дітьми молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Під час навчання в школі постійно збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання. При цьому значно підвищуються вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, уміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу. Усе це обумовлює необхідність удосконалювати навичку аудіювання не тільки у початкових, а й у наступних класах школи.

Уміння слухати-розуміти являють собою доволі складний цілісний комплекс, котрий містить такі компоненти:

- диференціювати почуті звуки;
- інтегрувати їх у смислові комплекси;
- утримувати їх у пам'яті під час слухання;
- контролювати власну комунікативну поведінку;
- здійснювати ймовірне прогнозування.

Визначальними *рисами* аудіювання є такі:

1. За характером мовленнєвого спілкування аудіювання, як і говоріння, належить до видів мовленнєвої діяльності, що реалізують усне безпосереднє спілкування.
2. За роллю у процесі спілкування аудіювання є реактивним видом мовленнєвої діяльності, як і читання.
3. За спрямованістю на прийом і видачу інформації аудіювання, як і читання, є рецептивним видом мовленнєвої діяльності.
4. Форма перебігу процесу аудіювання – внутрішня, невиражена, на відміну від говоріння і письма, які актуалізуються у зовнішньому плані. Предметом аудіювання є чужа думка, яка закодована в аудіотексті і яку належить розпізнати.

5. Продуктом аудіювання є умовивід, результатом – розуміння сприйнятого смислового змісту і власна мовленнєва і немовленнєва поведінка [4: 48].

При навчанні молодших школярів аудіювати, необхідно проводити роботу за такими *напрямами*:

1. Аудіювання під час пояснення нового матеріалу. Можливе застосування як на уроках читання, так і на уроках української мови або письма (1 кл.). Наприклад, після читання тексту із підручника, можна використовувати такі види роботи:

- формулювання комунікативного завдання (назвіть дійових осіб; придумайте заголовок до тексту; виберіть малюнок, який найкраще відповідає змісту прослуханого; опишіть головного героя тощо);
- робота із сигнальними картками за тестовими завданнями (схема «так-ні»).

На уроках української мови аудіювання можна використовувати на етапі закріплення знань, умінь і навичок. Наприклад, при вивченні теми «Текст» або «Типи текстів» у другому класі можливі такі комунікативні завдання:

- доведіть, що прослухані речення це текст;
- доберіть заголовок до тексту;
- визначте тип прослуханого тексту (розповідь, опис, міркування);
- зобразіть предмет, про який ідеться в тексті.

2. Аудіювання як елемент діалогічного мовлення. Робота за цим напрямом відбувається, при формуванні вміння говорити та виникненні обумовленої необхідності: без аудіювання не буває спілкування. Таку роботу необхідно проводити паралельно на всіх уроках, що сприятиме удосконаленню вміння спілкуватися і вихованню культури спілкування кожного учня.

3. Аудіювання як спеціальний різновид вправ. Відіграє важливу роль у вигляді підготовчих вправ. Оскільки одним із найважливіших завдань вже з першому класу є навчити дітей слухати пояснення вчителя, зосереджувати свою увагу в певні моменти уроку на мовленні учасників навчального процесу. Підготовчими вправами можуть бути словниково-логічні, лексико-стилістичні

та лексико-граматичні вправи. При їх виконанні важливим є пояснення учнів, аргументація вибору.

Послідовність роботи вчителя щодо організації процесу аудіювання може бути такою:

1. Введення у мовленнєву ситуацію.
2. Проведення словникової роботи.
3. Прослуховування тексту (презентація аудіоматеріалу), виконання завдань.
4. Контроль прослуханого тексту(в усній чи писемній формі).
5. Підсумкова робота з прослуханим текстом, шляхом виконання вправ, на зразок:

- виберіть твердження, які відповідають змісту тексту;
- дайте відповідь на запитання;
- перекажіть текст;
- складіть план прослуханого та ін.

Такі вправи можуть пропонуватися як для колективної роботи, так і для роботи в парах або в групах.

М. Пентилюк, аналізуючи комунікативну основу навчання аудіювання, акцентує увагу на розмежуванні таких понять, як вправи, що формують мовленнєві навички аудіювання, і вправи на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Т. Донченко, В. Мельничайко зазначають, що виконання мовленнєвих вправ залежить від мовленнєвої ситуації.

Розвиток уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного прослуховування певні завдання відбувається не тільки на матеріалі зв'язних (діалогічних і монологічних) висловлювань, а й на матеріалі, складеному з окремих одиниць різних мовних рівнів. У роботі з аудіювання, як правило, використовують фронтальні види роботи; для неї плануються завдання, виконання яких не вимагає (чи майже не вимагає) від учня усних чи письмових висловлювань. До таких завдань належать: виконання дії, описаної у тексті, малюнка за текстом; вибір правильної відповіді на запитання до тексту із кількох пропонованих варіантів тощо.

Сприйняття і розуміння мовлення залежить від *факторів*, які залежать від мовного матеріалу і особливостей проведення аудіювання:

1. *Тривалість звучання пропонованих текстів.* Чим довший текст, тим важче виділити в ньому основне і утримати його в пам'яті. Згідно з програмою з української мови, максимальна довжина текстів, пропонованих у початкових класах, може дорівнювати: 1 клас – до 1 хв., 2 клас – до 2-3хв., 3 клас – до 3-4 хв., 4 клас – до 4-5 хв. звучання в нормальному темпі.

2. *Наявність у тексті незнайомих слів.* Здебільшого для аудіювання пропонують легкі матеріали. Велика кількість нових слів може утруднити розуміння змісту. Почавши з текстів, які не містять незнайомих слів, варто поступово включали такі, у яких трапляються окремі незнайомі слова.

3. *Спосіб пред'явлення тексту.* Звичайно текст для аудіювання подається з голосу вчителя або іншої особи (у супроводі жестів і міміки або без них), а також у звукозапису (з поясненням або без них). Найлегшим є текст, прочитаний учителем, а найважчим - звукозапис без попередніх пояснень. Зауважимо, що розуміння мовлення у звукозапису має бути обов'язковим.

4. *Аудіювання з опорою.* Йдеться про аудіювання, що супроводжується демонстрацією картин, діафільму, кінофільму тощо. За умови наявності зорових опор розуміння тексту значно полегшується.

5. *Одноразовість чи багаторазовість презентації.* Неодноразове повторення тексту дає можливість учням адаптуватися до мовного матеріалу і голосу, а це полегшує сприймання тексту. Проте більше двох разів один текст слухати недоцільно. Нерозуміння його свідчить про невдалий вибір тексту, тобто він надто важкий для даного класу.

Отже, розширення застосування прийомів формування аудіативних умінь і навичок, використання послідовної системи тренувальних вправ і завдань дає можливість не тільки подолати одноманітність в роботі та забезпечити формування вмінь сприймати (слухати і читати) навчальну інформацію, а й сприяє формуванню активної, творчо мислячої мовної особистості.

Список використаної літератури

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 392с.
2. Колосниціна Г.В. Пути оптимального настроєння оформлення учебного аудіотекста (на матеріалі російського мови як іноземного) / Г.В.Колосниціна. – М.: Изд-во Моск. у-та, 1980. – 95 с.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики: [навчальний посібник] / Кол. авторів за ред. М.Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2003. – С.57
4. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник / І.П.Гудзик. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
5. Сатинова В.Ф. Некоторые вопросы обучения аудирования связной речи. / В.Ф.Сатинова //Обучение связной иноязычной речи в средней школе. – Минск: Народная асвета, 1990. –С. 46 -57.

" _____ " 20_ р.

Анотація рос.

Ключові слова:

Анотація англ.

Ключові слова: